

A DIPLOMÁCIA ISKOLÁJA MIKSA FŐHERCEG V. KÁROLY NÉMET-RÓMAI CSÁSZÁR UDVARÁBAN (1544-1548)

The School of Diplomacy
Archduke Maximilian in the Court of the Holy Roman Emperor
Charles V (1544-1548)

Ujj Zoltán¹

Absztrakt: Habsburg Miksa (1527–1576) főherceg, I. Ferdinánd (1503–1564) magyar király fia és örököse 1544 és 1548 között kisebb megszakításokkal több, mint három évet töltött el nagybátyja, V. Károly (1500–1558) német-római császár udvarában. Ez az időszak az ifjú herceg, uralkodásra való felkészítésének gyakorlati időszaka volt, amelynek megismerésén keresztül érthetőbbé válik a Habsburg Monarchia működése és a Magyar Királyság kora újkori sorsának alakulása. Miksa – a Habsburg uralkodók többségéhez hasonlóan – ritkán került a magyar történettudomány látókörébe, pedig az ország szempontjából meghatározó évtizedekben volt a politika egyik legfontosabb szereplője. A tanulmány alapjául szolgáló kutatás bécsi levéltári források, valamint magyar és idegennyelvű szakirodalom alapján követi végig a főherceg útját, különös tekintettel a diplomáciai készségek megszerzésére. A főherceg későbbi tevékenységének szempontjából a császár melletti tanulóévek jelentősége tagadhatatlan. Miksa ekkor alapozta meg későbbi ismeretségeinek legtöbbszörét, valamint ismerte meg a Szent Római Birodalom működését, belső feszültségeit. Szintén a vizsgált időszakban tett szert logisztikai és harctéri tapasztalatokra, amelyeket később a magyarországi hadszíntéren kamatoztatott. Előbbiekén túl az idegen hatalmakkal való tárgyalások és a császár tanácsulésein való részvétel útján

¹ Ujj Zoltán, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola, Kora Újkori Magyar Történelem Doktori Program, doktoranduszhallgató.

ORCID azonosító: <https://orcid.org/0000-0002-0840-6713>

A szerző további munkásságát lásd a Magyar Tudományos Művek Tára oldalán: <https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10085682&view=pubTable>

betekintést nyert a szövetségi rendszerek működésébe. Mindezekből következően a császári udvar Miksa számára a diplomácia iskolájává vált.

Kulcsszavak: Miksa főherceg; schmalkaldeni háború; uralkodóneveltetés; dinasztikus politika; Habsburg-ház; kora újkori diplomácia

Abstract: Archduke Maximilian (1527–1576), son and heir of Ferdinand I (1503–1564) spent the years between 1544 and 1548 in the court of his uncle, Charles V (1500–1558), the Holy Roman Emperor during this time. This period served as a practical training for the young prince and retrospectively from his reign, its significance is undeniable. Through the examination of a ruler's upbringing, we can get a better knowledge about the functioning of the Habsburg Empire. Maximilian hardly ever got into the focus of the Hungarian historical science, despite the fact, that he played a key role in some of the most tense decades of the 16th century. The research on which the study has based has been conducted by using archival sources from the Viennese State Archives and relevant literature in Hungarian, English and German languages. It follows through the journey of the Archduke, focusing on the acquire of diplomatic skills. The Archduke grounded most of his later acquaintanceships here and got a better understanding of the Holy Roman Empire and its internal tension. Maximilian took part in battles and obtained logistical and administrative capabilities, which was great use for him in the 1550s when he was Commander-in-Chief in Hungary. Furthermore, through the negotiations with foreign powers and attendance on the emperor's council, he experienced the operation of alliance systems. In light of the versatile knowledge Maximilian acquired here, the emperor's court became The School of Diplomacy for him.

Keywords: Archduke Maximilian; Schmalkaldic War; education of a prince; dynastic politics; Habsburgs; early modern diplomacy

BEVEZETÉS

A kora újkori magyar politika világával és rendi berendezkedésével foglalkozó történetírók feltűnően kevés figyelmet szenteltek az ország működését, igazgatását döntő részben meghatározó jelenség, az uralkodó személyét célzó vizsgálatnak. Ez több okból is meglepő: egyfelől a mindenkori Habsburg uralkodó mai szemmel nézve szokatlan mélységben

vett részt az ország mindennapi ügyeinek vitelében, ezért személyének háttérbe szorítása számottevően torzíthatja egyes események történeti rekonstrukcióját, a kora újkori állam működésének megértését. Továbbá a Habsburg-házból származó uralkodók az ország sajátos történeti fejlődéséből kifolyólag, illetve a nemzeti romantika és az államszocialista korszak történetiszemléletéből következően, meglehetősen negatív értékeléssel rendelkeznek. Mindez annak az ellenére van így, hogy magával a dinasztíával és az élén álló személyekkel behatóbban a magyar történetírás csak elvétve foglalkozott. Az egyes uralkodók életművét a sok közül csupán egyetlen uralmuk alatt állt területi egységre – esetünkben a Magyar Királyságra – fókuszálva lehetetlen átfogóan megismerni, hiszen a magyar állam a késő középkortól dinasztikus monarchiák része volt, így sorsa szorosan összefüggött az uralkodócsalád révén hozzákapcsolódó államokéval.²

Bár a kora újkori Habsburg uralkodókról nemzetközi szinten számos biográfiai összefoglaló látott napvilágot, mindez nem tehermentesíti teljes mértékben a magyar történeti kutatást.³ Ennek oka, hogy ezek a munkák eltérő terjedelemben és változó mélységben foglalkoznak az uralkodó magyarországi tevékenységével, korlátozottan tárják fel annak magyarországi kapcsolatait, viszonyulását a Magyar Királysághoz és annak rendi vezetőihez. Előbbiekén túl a külföldi kutatók által jegyzett munkákból szükségszerűen kimaradnak az adott uralkodó körül a magyar historiográfiában meglévő, kurrens problémákra adott reflexiók is. Mindezekből az következik, hogy a kora újkori magyar uralkodókkal foglalkozó munkákban, a dinasztia magyarországi tevékenységének állandó visszacsatolásban kell állnia a Habsburgok nemzetközi küzdőtéren nyújtott teljesítményével.

Előbbiek figyelembevételével a legkevésbé sem elhanyagolható kérdés, hogy a trónra lépő Habsburg uralkodó milyen ismeretekkel bír. Magyar szempontból ez úgy is értelmezhető, hogy mennyire ismeri az országot és annak működését, milyen magyarországi kapcsolatokkal rendelkezik.⁴ A dunai Habsburg Monarchiában az éppen regnáló uralkodón túl annak

² SASHALMI, 2005. 6–17.o.; PÁLFFY, 2016. 13–29.o.

³ Az osztrák Styria Verlag például az 1970-es években indította útjára a kora újkori Habsburg uralkodókról készült sorozatát, amelynek keretében elkészült I. Ferdinánd: Sutter Fichtner, 1986.; Rudolf: Evans, 1980.; Mátyás: Rill, 1990.; II. Ferdinánd: Franzl, 1978.; I. Lipót: Spielman, 1981.; I. József: Ingrao, 1982. és III. Károly: Rill, 1992. tudományos igényű életrajza.

⁴ FAZEKAS, 2008. 63–71.o.

testvérei, illetve gyermekei, a főhercegek⁵ (akik egyben magyar királyi hercegek) számottevő kompetenciát birtokoltak, s közülük is kiemelkedett a mindenkori trónörökös személye. Tanulmányomban I. Ferdinánd király legidősebb fiának, Miksa főhercegnek (1527–1576), a későbbi II. Miksa császár pályafutásának korai szakaszát ismertetem. Miksa személye több szempontból is egyedi a Habsburg család tagjai között. Egyrészt Ferdinánd király fiaként olyan, a magyar történelemben nagy jelentőséggel bíró események szemlélője, később résztvevője, majd alakítója, mint Buda 1541. évi elvesztése, az 1551–52. évi magyarországi várháborúk vagy a Szigetvár elvesztésével járó 1566-os szultáni hadjárat. Másfelől a spanyol földön nevelkedett atyjával ellentétben Miksa már Közép-Európában született és nőtt fel, s magát kategorikusan német fejedelemnek tekintette, ezért nem kis mértékben hozzá köthető a Habsburgok osztrák (junior) ágának „elnémetesedése”. Személyét külön érdekessé teszi, hogy – a család legtöbb tagjától eltérően – nem elhanyagolható mértékben rokonszenvezett a reformációval.⁶ Utóbbiak különösen a főherceg „tanítómesterével” a messianisztikus küldetéstudattal és birodalomeszmével rendelkező V. Károly császárral való összevetésben tűnnek különösen ellentmondásosnak.⁷

Az ifjú főherceg neveltetésének egy újabb állomásaként 1544 és 1548 között kisebb megszakításokkal, az I. Ferenc francia király majd a schmalkaldeni szövetség ellen háborúzó V. Károly császár kíséretében tartózkodott. Ezekben az években nagybátyja oldalán bejárta a Szent Római Birodalom német és németalföldi területeit, mindeközben pedig tapasztalatokat szerzett, kapcsolatokat épített és személyes kvalitásait csiszolta, a schmalkaldeni háborúban (1546–1547) pedig több alkalommal is tényleges harci cselekményekben vett részt. A császár melletti tanulóévekre meglehetősen zűrzavaros időszakban került sor, mert az 1526. évi mohácsi katasztrófát követően a megállíthatatlannak tűnő Szulejmán szultán seregei már a birodalom keleti területeit fenyegették, ezért az államszövetség erejének összefogására lett volna szükség, ám ezt súlyos belső feszültségek hátráltatták. A birodalom rendjei ugyanis régóta igyekeztek fellépni az általuk túlzottnak tartott császári hatalommal szemben, amely törekvésük Luther Márton színrelépésével vallási színezetet is kapott. Előbbiekből adódóan az 1540-es évek folyamán több, kisebb-nagyobb belháború bontakozott ki a birodalmon

⁵ Tanulmányomban Ferdinánd király gyermekeire vonatkozóan magyar királyi hercegi címük révén a herceg szót a főherceg szinonimájaként használom.

⁶ SUTTER FICHTNER, 2001. 32–49.o.

⁷ KÖRPÁS, 2008. 13–28.o.

belül, jellemzően akkor, amikor a császár éppen a nemzetközi küzdőtéren kényszerült az oszmán-francia szövetséggel megmérkőzni. Erre válaszul V. Károly a kompromisszumok keresése helyett az uralkodói igényeket mindinkább erőből igyekezett érvényre juttatni, amelynek köszönhetően a protestáns rendek és a központi hatalom konfliktusa mindinkább kiéleződött.⁸

I. A FRANCIA HÁBORÚ ÉS NÉMETALFÖLD (1544-1546)

A francia királyok és a német-római császárok már a 15. század óta szinte állandó harcban álltak az Észak-Itália feletti dominanciáért, elsősorban a régió gazdagsága és stratégiai helyzete miatt. V. Károly 1540-ben Milánó hercegévé tette fiát, Fülöp infánst, felbőszítve ezzel a tartományt magának vindikáló Ferenc francia királyt.⁹ Az oszmánok támogatását elnyerő Francia Királyság 1542-ben a spanyol–francia határon, Flandriában és Itáliában egyszerre indított támadást. A birodalom védekezőképessége a vártnál jobban működött, így a francia támadás minden fronton kifulladt, 1543-ban pedig VIII. Henrik angol király is belépett a háborúba a császár oldalán. A győzelem kapujában álló császár 1544 februárjára birodalmi gyűlést hívott össze Speyerben.¹⁰

Miksa főherceg V. Károly melletti szolgálata azt követően vette kezdetét, hogy Ferdinánd király feleségével és fiaival 1544 elején a speyeri birodalmi gyűlésre érkezett. A kortárs itinerárium szerint – amelyet V. Károly titkára, Jean de Vandenesse készített el – a magyar király, a főhercegek és az összes választófejedelem mind ott voltak a császár február 1-jén megtartott ünnepélyes bevonulásán.¹¹ Ferdinánd király azért hozta idősebb fiait (így Miksa mellett Ferdinánd főherceget is) az államszövetség legfontosabb eseményére, hogy bevezesse őket a birodalmi fejedelmek és hercegek körébe, majd a kormányzás művészetét V. Károly mellett sajátítsák el, így a császár mellett töltött időszak jelentősége nem alábecsülendő.¹² A két fiatal hercegnek ez volt életében az első alkalom, hogy huzamosabb időre kikerültek a megszokott, szűkebb családi környezetből.

⁸ GUTTMAN, 2014. 295–300.o.

⁹ Megjegyzendő, hogy a francia király az 1526-os madridi egyezményben lemondott itáliai igényeiről.

¹⁰ Az itáliai háborúkhöz lásd: ifj. Barta, 1996. 64–66.o.; ifj. Barta, 2007. 11–27.o.

¹¹ BRADFORD, 1850. 545.o.

¹² RIGÓ, 2016. 117–150.o.

A februártól júniusig tartó diéta fő témáját a császár Franciaországgal kiújult háborúja szolgáltatta.¹³ Speyerben V. Károly felszólította a rendeket, hogy a Szent Római Birodalom védelme érdekében gyűljenek zászlója alá, továbbá fővesztés terhe mellett megtiltották, hogy a jövőben német katona francia szolgálatba álljon.¹⁴ A feszült hangulatú gyűlések mellett, a szokásoknak megfelelően, számos reprezentatív eseményre került sor, például a Német Lovagrend új nagymesterének beiktatási ceremóniájára, valamint Egmont gróf és Bajorországi Szabina napokig tartó esküvői ünnepségére.¹⁵ A birodalmi gyűlés 1544. június 10-én ért véget, ahonnan a császár Neuschloss-i rezidenciájára távozott néhány napra. A források hiányában nem sikerült megtudni, mikor került sor a főhercegek V. Károly udvarához történő csatlakozására: kérdés, hogy ez már a speyeri diéta alatt megtörtént, vagy az azt követő napokban rendeződött el. Nem tudjuk, hogy pontosan milyen keretek között, mekkora időtartamra képzelték el a két ifjú főherceg császári udvarban való szolgálatát, de úgy tűnik, hogy a császár közvetlen kíséretébe kerültek és részt vettek a hadjárat idején tartott haditanácsokon is.¹⁶ A két főherceg külön kíséretet, tulajdonképpen saját udvart kapott s ennek tagjait a vonatkozó névjegyzék fennmaradásának köszönhetően ismerjük.¹⁷ Az irat szerint Miksát a császár mellé szánták, hogy részt vegyen vele a hadjáratában, míg Ferdinánd főherceget Brüsszelbe készültek küldeni, hogy ott Mária királyné, németalföldi helytartó udvartartásához csatlakozzon kíséretével.¹⁸

Mikor a császár 1544. június 16-án hadseregével ünnepélyesen bevonult Metz városába, Móric szász herceg és Albrecht brandenburgi őrgróf mellett már Ferdinánd király fiai is V. Károly kíséretében voltak.¹⁹ A sereg június további részét is Metzben töltötte, ahol sor került volna a birodalmi gyűlés törvényét megsértő, német katonákat francia szolgálatba toborzó Beichlingen gróf kivégzésére, ám a főúr az előkészített vesztőhelyre érve váratlanul kegyelmet kapott a császártól. A meglepő fejlemények mögött a szász herceg

¹³ A szakirodalom gyakran az 1542-46. évi itáliai háborúként hivatkozik rá.

¹⁴ BRADFORD, 1850. 546.o.

¹⁵ HOLTZMANN, 1903. 36.o.

¹⁶ HOLTZMANN, 1903. 39.o.

¹⁷ ÖStA HHStA Hofarchiv OMeA Sr Hofstaatsverzeichnisse 181/21. Verordnung König Ferdinands I. für den Hofstaat des Erzherzog Maximilian auf dem Feldzug (mit Karl V. gegen Frankreich), 1544.05.31.

¹⁸ Ennek ellenére a franciaországi menetelésen végül az alig tizenöt éves Ferdinánd főherceg is részt vett.

¹⁹ BRADFORD, 1850. 546.o.

és Miksa kitartó kérvényezése állt, akik elérték Károlynál, hogy eltekintsen az ítélet végrehajtásától.²⁰

V. Károly serege júliusban indult tovább, hogy Északkelet-Franciaországot félkörívben átszelve jusson el szeptemberben St. Marceau apátságába, ahol a békeszerződés pontjait rögzítették. A hadjáratot csupán szórványos csetepaték és városostromok jellemezték, a francia sereggel való nagyobb ütközetre ezen a hadszíntéren nem került sor. Az egyik hosszabb megállót Saint-Dizier városa jelentette, amelyet a császár ostromolni kezdett. Szeptember 19-én Crépy-ben zajlott le a békeszerződés ünnepélyes megkötése, ezt követően pedig a francia békedelegáció tagjai – Orléans hercege,²¹ Vendome hercege,²² valamint Claude d’Annebault, Franciaország admirálisa²³ – a császárral és a főhercegekkel együtt ebédeltek.²⁴ A béke egyik pontjaként tervbe lett véve Károly orléans-i herceg összeházasítása egy Habsburg főhercegnővel, ennek ürügyén a fiatalembert a császár meg is invitálta udvarába. E frigy leginkább V. Károlynak állt érdekében, aki ezzel is igyekezett a herceg és bátyja, Henrik dauphin közti nézeteltérését a maga javára fordítani.²⁵

Szeptember 23-án a kíséret Orléans hercegével együtt Cambrai-ba érkezett, ahol Habsburg Mária németalföldi helytartó fogadta őket. Itt a császár kísérete két részre oszlott; V. Károly a kíséret kisebbik részével visszatért Le Cateau-Cambrésis-be, hogy hadserege feloszlását felügyelje, míg Miksa az udvartartás másik részével Cambrai-ban maradt. A szórványos források alapján úgy tűnik, a főhercegek az esztendő hátralévő részét, császári nagybátyjuk helyett, többnyire nagynénjük, a németalföldi helytartóságot betöltő Mária királyné²⁶ felügyelete alatt töltötték Ghentben illetve Brüsszelben. November 3-án pedig a főhercegek Mons-ig kísérték a hazafelé tartó orléans-i herceget és nagynénjüket, Habsburg Eleonóra francia királynét. Ezt követően a főhercegek 1545 májusáig Németalföldön tartózkodtak. Az ifjú Miksa V. Károly császár mellett való szolgálatának egyik

²⁰ HOLTZMANN, 1903. 39.o.

²¹ Valois Károly herceg (1522–1545), Ferenc francia király harmadik fia.

²² Antoine de Bourbon herceg (1518–1562), Navarra királya (1555–1562).

²³ Claude d’Annebault (1495 k.–1552) Franciaország marsallja és admirálisa.

²⁴ A békekötés révén a francia király V. Károlyal folyó harca véget ért, ám a császár kihátrálásán felháborodott VIII. Henrikkel még 1546-ig folytatódott a háború.

²⁵ E házasság azonban nem jött létre, ugyanis Károly herceg 1545. szeptember 9-én váratlanul elhunyt. Érdekesség, hogy a Károlynak ígért Mária infánsnót végül éppen Miksa főherceg vette feleségül 1548-ban Valladolidban.

²⁶ Habsburg Mária magyar királyné (1505–1558), II. Lajos magyar király felesége.

legemlékezetesebb időszaka minden bizonnyal ez volt. Olyannyira lenyűgözte az ország gazdagsága, iparosodottsága és lakosainak szorgalma, hogy évtizedekkel később, a németalföldi szabadságharc kirobbanásakor több levelében is mély bánatát fejezte ki a tartományban történt pusztítás felett.²⁷

Tavasszal a császár birodalmi gyűlést hívott össze Worms-ba, így Brüsszelből a főhercegek Mária királyné kíséretében április végén Diestbe utaztak, majd május 3-án az időközben beérkezett császárral folytatták útjukat Maastricht felé. Május 15-én Halsemben Ferdinánd király is csatlakozott a menethez, így a következő nap együtt vonultak be Worms-ba. A főhercegek jelen voltak a birodalmi gyűlés néhány eseményén, ám ha kaptak is valamilyen reprezentációs vagy egyéb feladatot, ezek minden bizonnyal marginálisak voltak, mert a források nem tesznek róluk említést.²⁸ Mikor 1545 júliusában a birodalmi diéta véget ért, Miksa atya oldalán a cseh korona országaiba távozott, hogy a morvaországi és sziléziai rendi gyűléseken személyes jelenlétükkel biztosítsák a dinasztia képviselőit.²⁹ Augusztusban már Prágában volt, s szerencsés megérkezéséről levélben számolt be a császárnak.³⁰

II. A SCHMALKALDENI HÁBORÚ ÉS AZ AUGSBURGI BIRODALMI GYŰLÉS (1546-1548)

A protestáns német rendek egy csoportja 1530-ban János szász választófejedelem hívására Schmalkaldenben gyűlt össze. Az itt létrejövő szövetség az új hit védelmében túl azt a célt is szolgálta, hogy az egyre erősödő császári hatalommal szemben összefogja V. Károly birodalmon belüli ellenzékét. A szövetség egy évtized alatt polarizálta a birodalmat, mert tagjainak gyarapodásával a rendek mindegyike arra kényszerült, hogy elkötelezze magát a szervezkedés mellett, vagy a császár oldalára állva szembe helyezkedjen azzal. Miután a francia háborút kedvező békével sikerült lezárnia és 1545 novemberében Szulejmán szultánnal is tizenöt éves fegyvernyugvásban állapodott meg, a császár végre a birodalom belső ügyeinek rendezéséhez foghatott. Célja a birodalom politikai és vallási egységének megteremtése volt. Elméletben mindkét fél nyitott volt az egyre élesedő ellentétek tárgyalásos rendezésére, gyakorlatban azonban 1545

²⁷ SUTTER FICHTNER, 2001. 13.o.

²⁸ KANNENGIESER, 1891.

²⁹ BIBL, 1929. 35.o.; SUTTER FICHTNER, 2001. 15.o.

³⁰ Miksa főherceg levele V. Károly császárnak. Prága, 1545. 08. 27.

folyamán már a császár és a schmalkaldeniek is háborús előkészületeikkel foglalatoskodtak.³¹ Bár Károly a Habsburg dinasztia minden uralma alatt álló területének erejére, így a spanyol és itáliai koronákon túl az I. Ferdinánd vezette dunai Habsburg Monarchia és a pápa támogatására is számíthatott, míg a schmalkaldenieket ügyes politikával külpolitikai elszigeteltségbe szorította, a gazdag tartományurak és fejlett városok alkotta szövetség önmagában is komoly ellenfélnek bizonyult. Erről árulkodik, hogy Ferdinánd király Miksának címzett, 1547. február 14-én Leitmeritz-ben (ma: Litoměřice) kelt levelében végakarátát is kinyilvánítja.³²

Az ifjú főherceg 1546-ban tért vissza V. Károly kíséretébe, miután ezúttal is egész családjával egyetemben, a regensburgi birodalmi gyűlésre érkezett, ahol több fontos esemény is várt a családra.³³ Egyfelől sor került Anna főhercegnő³⁴ és V. Albert bajor herceg (1528–1579) esküvőjére (Regensburg, 1546. július 4.), emellett megtörtént Miksa hercegnek az Aranygyapjas rendbe való felvétele is. Könnyen elképzelhető, hogy Ferdinánd nem azzal a szándékkal hozta fiait Regensburgba, hogy újfent háborús tapasztalatokat szerezzenek, hiszen a császár neki még 1546. április 18-án is azt írta, hogy nem dönt a háború megindításáról, míg nem beszéli meg terveit részletekbe menően vele.³⁵ Július végén Ferdinánd és családja eltávozott a városból, csak Miksa és Ferdinánd főhercegek maradtak V. Károly mellett. Az érzelmek szabad kimutatását nagymértékben szabályozó korabeli udvari normák fényében izgalmas, hogy a családi búcsúról azt jegyezték fel, az „nem könnyek nélkül zajlott le.”³⁶

2.1. Tűzkeresztség és szökési kísérlet

A birodalmi gyűlés ideje alatt már mind a schmalkaldeniek, mind a császáriak részéről zajlott a seregek összegyűjtése. A császár augusztus 3-án hagyta el Regensburgot, hogy Landshutnál felállt hadai élére álljon; minden bizonnyal már vele tartottak Ferdinánd fiai is.³⁷ A császári sereg 1546. augusztus 26-án érkezett Ingolstadthoz, ahol le is táborozott a Duna

³¹ GUTTMAN, 2014. 295–300.o.

³² Ferdinánd levele Miksának. Leitmeritz, 1547. 02. 14. Latin eredetiből fordítva.

³³ 1546. június 11-én Miksa édesanyjával és testvéreivel Augsburgba érkezik. Viglius 2.o.

³⁴ Habsburg Anna (1528–1590), Ferdinánd legidősebb leánya.

³⁵ ÁVILA, 2022. 19.o.

³⁶ BIBL, 1929. 35.o.

³⁷ BRADFORD, 1850. 556.o.

partján.³⁸ Miksa főherceg János brandenburg-küstrini, illetve Albert Alkibiadész brandenburg-kulmbachi órgróf, valamint Wolfgang von Milchling³⁹ vezette, mintegy háromezer főnyi német nehézlovasságnak parancsolt.⁴⁰ A schmalkaldeniek és a császár serege napokon keresztül farkasszemet nézett egymással a folyó két partjáról, majd augusztus 31-én kisebb összecsapásra is sor került. A herceg a birodalmi lobogót (*Reichsbanner*) védő alakulat tagjaként itt vett részt élete első összecsapásában, amelyet szerencsés módon, sebesülés nélkül átvészelt. Szeptember első napjaiban folytatódtak az előcsatározások, majd a schmalkaldeniek, látván, hogy nem fognak áttörni, szeptember 4-én Neuburgba (ma: Neuburg an der Donau) vonultak, ahol 7-én átkeltek a Dunán.⁴¹

A kor és a Habsburg család szokásait figyelembe véve némileg meglepőnek tűnik, hogy a főhercegek több alkalommal is tényleges harcérintkezésbe kerültek: Ferdinánd király köztudottan távol tartotta magát a csatáktól, így fiainak nagyarányú részvétele minden bizonnyal a „lovagkirály” szerepében gyakran tetszelgő császár hatásának tudható be. Anélkül, hogy a főhercegek harcokban való szerepét túlértékelnénk, megjegyezzük, hogy a részvétel tervezett volt, feltehetően előzetes tájékoztatást is kaptak, hiszen Miksa kísérete tekintélyes mennyiségű hadifelszerelést – páncélokot és fegyverzetet is – hozott magával a birodalomba, amelyek hazaküldéséről a harcok lezárultával külön intézkedni kellett.⁴² Az Ingolstadt környéki összecsapások s a főherceg ebben való részvétele, ha sematikusan is, de megjelenik Tinódi Sebestyén kortárs költeményében: „Császárnak ott mely nagy hívön szolgálta,/ Vitéz Maximilián harcon vala,/ Ferdinándnak öregbik fia vala/ Vitésségén harcon sok csudál vala.”⁴³ Szintén az Ingolstadt körüli harcokhoz kötődik, hogy a főherceg sátrát beszakította egy eltévedt ágyúgolyó, amelyet Miksa haditrófeaként, nem kis büszkeséggel, Anna húgának küldött el Münchenbe.⁴⁴

Miksa eleinte élvezte a tábori életet, hozzá hasonló korú német fejedelmek és hercegek társaságában töltötte idejét, s különösen jó

³⁸ ÁVILA, 2022. 120.o.

³⁹ Wolfgang Schutzbar(1483 k.–1566), a Német Lovagrend nagymestere.

⁴⁰ ÁVILA, 2022. 84.o.

⁴¹ BRADFORD, 1850. 556.o.

⁴² Ludwig Ungnad és Maximilian Polheim, Miksa udvartartásának tagjai hadi fegyverzetük hazaküldéséről.: Loserth, 1896. 43. levél.

⁴³ Első Károl Császár hada Saxóniába, ott kúrfirstnak megfogása, 1546. 113-116. sorok

⁴⁴ BIBL, 1929. 36.o.; A parancsnoki sátrakat igen gondatlanul helyezhették el, ugyanis a császár sátrát is találat érte. ÁVILA, 2022. 129.o.

kapcsolatba került Móric és Ágost⁴⁵ szász hercegekkel, valamint Erik⁴⁶ braunschweig-lüneburgi herceggel. A hónapokig tartó eseménytelen táborozás és menetelés során azonban úgy tűnik, Miksa kezdeti harcikedve és lelkesedése alábbhagyott és ezzel párhuzamosan mintha a főherceg feletti kontroll némileg lazult volna, amit igyekezett is kihasználni. Ez többek között abban nyilvánult meg, hogy mind gyakrabban adta át magát az alkoholnak, azaz az erős borok élvezetének, illetve, hogy Ferdinánd iránymutatásával szembemenve kevés időt töltött saját kísérete társaságában, s inkább a táborozás során szerzett újdonsült ismerőseivel, sőt prostituáltakkal foglalkozott. Mindebben kétségtelenül szerepe lehetett, hogy udvara nagyrészt apja és nagybátyja kipróbált burgund és spanyol hívei alkották, akiknek többségével szemben Miksa ellenérzésekkel viseltetett.⁴⁷

Még 1546-ban a király Miksa öccsét, Ferdinánd főherceget magához rendelte Prágába, míg az idősebb testvér V. Károly mellett maradt, ami rövid úton kellemetlen érzéseket és féltékenységet keltett benne.⁴⁸ Öccse távozását követően Miksa kedélyállapota erőteljesen lehanyatlott, káros szenvedélyeiben méginkább elmerült. A jelek szerint császári nagybátyjával is egyre nehezebben találta a közös hangot, sőt úgy tűnik, hogy Miksa többször szándékosan igyekezett borsot törni V. Károly orra alá. Erről tanúskodik, hogy egy alkalommal némileg részegen, bevallotta testvéreinek, Anna főhercegnőnek, hogy több ízben igyekezett szabotálni a császár parancsait. Arra is akadt példa, hogy a császár sürgősen egy helyre rendelte, aminek csak vonakodva és az időt húzva tett eleget.⁴⁹ Az unokaöccse magatartását rövidúton megalégtelő császár ezért megbízható kamarását, Thomas Perrenot de Chantonay-t küldte Miksa mellé, azzal az utasítással, hogy tartsa szemmel a renitens herceget.

A császár táborában magát egyre kellemetlenebbül érző herceg 1547. február 2-án kapott hírt egy újabb testvére, Johanna születéséről, röviddel ezt követően pedig édesanyja haláláról. Utóbbi szomorú hír minden bizonnyal megrendítette, az anyjához közel álló Miksát és megadta a végső lökést ahhoz, hogy a trónörököshöz szokatlan tette vetemedjen. A főherceg ugyanis 1547. február 5-én az éj leple alatt egy apródja kíséretében megszökött ulmi

⁴⁵ Ágost (1526–1586) szász herceg, szász választófejedelem (1553–1586).

⁴⁶ II. Erik (1528–1584) braunschweig-lüneburgi herceg.

⁴⁷ SUTTER FICHTNER, 2001. 14.o.; BUZEK, 2014. 121.o.

⁴⁸ BIBL, 1929. 40.; SUTTER FICHTNER, 2001. 14.

⁴⁹ BIBL, 1929. 39. A főherceg Bibl által felidézett engedetlenségéről szóló történetek Ferdinánd király 1547. február 14-én Miksának írott leveléből származnak.

rezidenciájáról és Csehország felé indult. A szökést alaposan kiterelve: körletében hátrahagyott egy hamis útvonaltervet, az ellenőrzőpontokon pedig magát, mint „Miksa főherceg Ferdinánd királyhoz igyekvő futárát” azonosította. Chantonnay azonban korahajnalban értesült a herceg szökéséről és embereivel Miksa nyomába szegődött, akit a második postaállomáson sikeresen feltartóztatott, majd visszakísért a táborba.⁵⁰ Az esetről a császár magántitkára, Jean de Vandenesse is megemlékezett. Véleménye szerint Miksa szökésére azért került sor, mert a herceg úgy értesült, atyja, Ferdinánd király hamarosan ütközetet fog vállalni a szász választóval és erős készletet érzett, hogy mellette legyen, amikor harcba bocsátkozik, viszont a császár elutasításától tartva nem akart engedélyt kérni a távozásra.⁵¹

A felesége elvesztése miatt gyászoló Ferdinánd királyt nem is érthette volna rosszabbkor a fia szökéséről szóló hír, hiszen mindeközben a Szászországban gyülekező protestáns seregek éppen a Csehországba való betérésre készültek, hogy kiprovokálják a schmalkaldeniek ügyével rokonszenvező csehek konfliktushoz való csatlakozását. Előbbi sürgető ügyek ellenére Ferdinánd igen hosszú, tizenegy oldalas autográf levelet írt fiainak, amelynek eredeti példányát Miksának, míg másolatát Ferdinánd főhercegnek küldte el. E bensőséges írásában a király csalódottságát fejezte ki afelett, hogy Miksa korábbi ígérete ellenére nem viselte jól magát az udvarban, szemére veti arroganciáját, s figyelmezteti ne akarjon bölcsebb lenni a császárnál „aki egy hatalmas fejedelem (...) és ha bölcsebb is lennél Salamonnál, mivel az Ő [ti. V. Károly] szolgálatában vagy, engedelmességgel tartozol neki, ne legyél hát önfejű és lázadó.”⁵² Emellett erkölcsi parabolákat is idézve korholja a herceget, hogy a mértéktelen alkoholfogyasztással aláassa egészségét, becsületét és jóhírét. A levél egyik hangsúlyos üzenete továbbá a testvérek közti békesség mindenekelőtt való megtartása, ezt mindkét fia lelkére köti, példaként hozva fel az önmaga és testvérei közti köteléket, amely számtalan nézeteltérés és érdekellentét dacára erős maradt.⁵³

⁵⁰ SUTTER FICHTNER, 2001. 15.o.

⁵¹ BRADFORD, 1850. 559.o.

⁵² Ferdinánd levele Miksának. Leitmeritz, 1547. 02. 14. Latin eredetiből fordítva.

⁵³ RIGÓ, 2016. 117–150.o.; SUTTER FICHTNER, 1975. 409–416.o.

2.2. A császár győzelme

1546. október 14-én Ferdinánd megállapodott Móric szász herceggel,⁵⁴ hogy támogatásért cserébe a herceg megkapja a szász választói címet. Ezt követően pedig egyesített seregükkel, gyors hadjáratban Szászország tekintélyes részét elfoglalták. A sikeres hadmozdulat megosztotta a schmalkaldeniek erejét és fellelkesítette a harcok és járványok miatt létszámában megfogyatkozott, Bajorországban veszteglő császári csapatokat, így márciusban V. Károly hadai a csehországi Egerben egyesültek Ferdinánd seregével. Az egyesült sereg szemléléről Istvánffy Miklós a következőképpen számolt be: „A császár parancsára hadijátékot tartottak, különféle harcmozdulatokat mutattak be lovaikkal, ívelt és egyenes irányba, vitézi módon körünyargalva kedves látványt nyújtottak a szemlélődőknek. Ezt látta és dicsérte a két uralkodótestvér, továbbá a nagyreményű ifjú Miksa herceg. (...)”⁵⁵

Közben – az 1547 februári mélypontot követően – úgy tűnik, Miksa rövid időn belül „rendbe szedte” magát: bár a finom ételek és jó borok élvezetét sosem vetette meg, korábbi borgőzös tivornyáinak végeszakadt, akárcsak a prostituáltak látogatásának. A hirtelen „jellemejlődésben” minden bizonnyal több tényező is szerepet játszhatott: így a császári kamarás Miksa mellé delegálásán és Ferdinánd király említett levelén túl nagy súllyal esett latba az előnyös házassághoz szükséges megfelelő reputáció kialakítása.⁵⁶

A Wittenberg és Drezda közt félúton fekvő Mühlberg közelében 1547. április 24-én döntő ütközetre került sor, amely a császári oldal győzelmével végződött. A csatában öccsével együtt ismételten részt vett Miksa főherceg is, erről az ingolstadtihoz hasonló, sematikus formában emlékezett meg Tinódi: „Az jó császár vala szép fegyverében/ Vitéz módra forgódik ő igyében,/ Herceg Maximilián ott az igyben/ Vitéz módra forgódik fegyverében (...)”⁵⁷A győztes mühlbergi ütközet után a császári sereg tovább nyomult és május 4-én a schmalkaldeniek székhelyének számító Wittenberg alatt táborozott le. A következő napon meg is érkezett a városból a brandenburgi választófejedelem által vezetett delegáció, hogy kegyelmet kérjen a fogságba vetett János Frigyesnek és a megadás feltételeiről tárgyaljanak. A megbeszélések több napon keresztül tartottak, az elkészült békeegyezményt

⁵⁴ A schmalkaldeni szövetség vezetője, János Frigyes szász választófejedelem unokatestvére.

⁵⁵ Guitman Barnabás fordítása. Idézi: Ávila, 2022. 220.o.

⁵⁶ SUTTER FICHTNER, 2001. 16.o.

⁵⁷ Első Károl Császár hada Saxóniába, ott kúrfirstnak megfogása, 1546. 385–388. sorok

május 19-én írta alá János Ernő herceg⁵⁸ és a választó fia, a későbbi II. János Frigyes. Május 23-án sor került a császár wittenbergi bevonulására, ezzel a háború véget ért.⁵⁹ A következő napon érkezett V. Károly udvarába az elfogott János Frigyes fejedelem felesége, Cleves-i Sybilla, hogy férje szabadon bocsátását kieszközölje, akinek fogadására a császár Joachim Hektor brandenburgi választót és a két főherceget küldte.

A tábori élet kapcsán érdemes megjegyeznünk, hogy a császári sereg spanyol, itáliai és német alakulatai között állandó volt a rivalizálás és az ebből következő kisebb konfliktusok megléte. Ávila szerint a különböző csapatok olyannyira féltékenyek voltak egymásra, hogy Alba hercegnek naponta váltott sorrendbe kellett rendeznie őket, így hol a főseregbe, hol az előhadba voltak beosztva.⁶⁰ 1547 nyarán, a hallei táborozás idejére tetőztek az indulatok, amikor a spanyolok és a németek között annyira kiéleződtek az ellentétek, hogy a császár személyes beavatkozására volt szükség. Bartholomäus Sastrow német utazó leírása szerint a belharc közvetlen kiváltó oka egy, a németek által a spanyoloktól eltulajdonított ló volt. Károly mellett Miksa is személyesen jelen volt a békéltetési kísérletnél, ahol egy részeg *landsknecht* (gyalogos német zsoldoskatoná) rálőtt a császárra, míg a főherceg puskatussal kapott olyan erejű ütést egy másik elégedetlen némettől, hogy a jobb karján hosszú ideig kötést kellett viselnie.⁶¹

A bizarr jelenetsor ellenére, Miksát lelkesedéssel töltötte el a háború aktív időszaka, amikor a nagyobb eseményektől mentes táborozással ellentétben tényleges katonai műveletekben vett részt. Ennek fényében meglepőnek tűnik, hogy az 1546–47. évi háborús részvétel egyedülálló maradt Miksa életében és a későbbiekben apjához hasonlóan távol tartotta magát a harcoktól. A fennmaradt levelek tanúsága szerint a főhercegi kíséret felszerelésének és ellátmányának mozgatása is komoly logisztikai feladatot jelentett, amit nem sikerült minden esetben hiba nélkül végrehajtani.⁶² Ám az itt megszerzett katonai tapasztalatok kétségtelenül nagy hasznára voltak a hercegnek, mikor az 1551–52. évi várháborúk idején a magyarországi hadszíntér főparancsnoka volt, s Ferdinánd király távollétében rá hárult a

⁵⁸ János Frigyes féltestvére.

⁵⁹ BRADFORD, 1850. 561–562.o.

⁶⁰ HOLTZMANN, 1903. 62.o.; ÁVILA, 2022. 120.o.

⁶¹ ÁVILA, 2022. 207.o.

⁶² Néhány láda felszerelés például elveszett. Loserth, 1896. 36. levél

védelem országos szintű szervezése és összehangolása, illetve az ő véleményét kérték ki például a fontosabb katonai pozíciók betöltése kapcsán.⁶³

2.3 Az augsburgi esztendő

Az oszmánokkal megkötött 1547-es drinápolyi béke, valamint a schmalkaldeni háborúban elért váratlan, döntő győzelem azt a hamis látszatot keltette V. Károly császárban, hogy a Szent Római Birodalomra vonatkozó reformterveit végre keresztülviheti az államszövetség rendjein. Ennek érdekében a háború lezárása után nyomban birodalmi gyűlést hívott össze Augsburgba, ahová július 23-án meg is érkezett.⁶⁴ A birodalom politikai és vallási átszervezése még a látszólagos győzelmi helyzetben is jelentős kihívást jelentett, ezért a reformok végigviteléhez Károly az év hátralévő részét Augsburgban töltötte.⁶⁵ A császár a közel egy évig tartó birodalmi gyűlés folyamán több alkalommal is köszvénytől, illetve sárgaságtól szenvedett, talán ennek is köszönhető, hogy Miksa főherceg egyre több feladatot kapott és nagybátyját is több alkalommal helyettesítette, így például 1547. szeptember 1-jén, a diéta megnyitásán is.⁶⁶ A január 6-i nagymisén Miksa újabb reprezentációs esemény középpontjába került: a szokás szerint ugyanis a brandenburgi választó, a rajnai palotagróf és a cseh király vitték az ünnepi menetben a tömjént, aranyat és mirhát, Ferdinánd király viszont legidősebb fiára hagyta a feladatot. Január 14-én a gyűlés következő ülészakának nyitóbeszédét ismét a főherceg tartotta, s ebben a császár azon akaratát tolmácsolta a rendek felé, hogy minden eszközével a birodalmi béke helyreállításán dolgozik.

Miksa a hatásos uralkodói reprezentáció elsajátítása szempontjából talán a legkedvezőbb helyre került, hiszen mind a császár, mind a spanyol, burgund és német előkelőségek többsége jelentős energiát fordított a magáról való megfelelő kép kialakítására, így a hercegnek bőven akadt lehetősége ellesni ennek mikéntjét. Maga V. Károly uralkodásának első éveiben szerényebb, visszafogottabb szerepben jelent meg a reprezentációt szolgáló

⁶³ VIROVE CZ, 2015. 45–46.o.

⁶⁴ Augsburg a schmalkaldeni szövetség egyik oszlopos tagja és a háború egyik támogatója volt, ezért vesztes félként komoly hadisarcot kellett fizetnie a császárnak.

⁶⁵ GUITMAN B., KORPÁS Z., TÓTH F., B. SZABÓ J., 2019. 259.o.

⁶⁶ November 23-án a császár olyannyira szenvedett a köszvénytől, hogy Augsburgba érkező Mária hűgát is csak hálókamrájában tudta köszönteni.

művészeti alkotásokon, a *Sacco di Roma*⁶⁷ után azonban a *magnifico* jellemezte imázsát: grandiózus bevonulási menetek, a lehető legdíszesebb külsőségek között megtartott ünnepek, beszédek és vallási ceremóniák, illetve a császár emberek fölé emelkedő, elérhetetlen hősként való ábrázolása.⁶⁸ A későbbiek szempontjából úgy tűnik, Miksa leginkább ezt hasznosította saját imázsépítésében, ugyanis a Spanyol Királyságból való 1551. évi hazaútján a portugál uralkodótól jegyajándékba kapott, Szulejmánnak elnevezett indiai elefánttal vonult végig Észak-Itálián, valamint a mai Bajorország és Ausztria területén, látványos kísérete pedig mély nyomot hagyott az átszelt vidékek lakosságában.⁶⁹

A birodalmi diéta időszakából különösen izgalmas Miksa főherceg levéljegyzékének néhány megmaradt példánya. Ezek alapján úgy tűnik a főherceg több német fejedelemmel is kapcsolatot tartott, sőt a schmalkaldeni szövetséget korábban vezető és császári fogságba vetett Fülöp hesseni tartománygróf⁷⁰ számára közvetítőszerepet is vállalt. A grófnak írt válaszleveleiben Miksa beszámol róla, hogy ügyeit szóban próbálta előmozdítani a császárnál, Alba hercegnél és Arras püspökénél is.⁷¹ Izgalmas adalék a főherceg jogkörének feltérképezéséhez, hogy 1547. október 4-én a császár nevében és helyében adott ki több parancslevelet is Innsbruck környéki igazgatási szerveknek, amelyekben a spanyol katonaszökevények feltartóztatására szólítja fel a régió hatóságait.⁷² A kutatás jelenlegi állása szerint nem tudjuk megválaszolni, miért a főherceg nevében kellett e parancsleveleket kiadni; talán köze lehet a császár kéthetes vadásztúrájához, ahonnan csak október 1-jén tért vissza Augsburgba.⁷³ Szintén a főherceg táguló mozgásteréről és politikai aktivitásának fokozódásáról árulkodik, hogy a háború befejezése után nem sokkal nyilvánosan is erélytelennek nevezte apját, amiért nem büntette meg a fellázadt csehországi rendeket, pár hónappal később azonban éppen Miksa járt közben egy kompromittálódott cseh főúr érdekében a császárnál és Ferdinándnál.⁷⁴

⁶⁷ 1527-ben a császár zsoldosai feldúlták, több hónapon keresztül fosztogatták Rómát.

⁶⁸ KORPÁS, 2008. 26.o.

⁶⁹ SUTTER FICHTNER, 2001. 27.o.

⁷⁰ Fülöp (1504–1567) hesseni tartománygróf (1509–1567), aki bigámia elkövetése miatt vált hírhedt személyé birodalomszerte.

⁷¹ LOSERTH, 1896. 23., 24., 28., 41., 45., 46., 49. levél

⁷² LOSERTH, 1896. 62. levél

⁷³ BRADFORD, 1850. 556.o.

⁷⁴ SUTTER FICHTNER, 2001. 17.o.

Időközben a házasság kérdése mindinkább időszerűvé vált a húszévesse érett herceg számára. Ferdinánd és Károly már 1545-ben megegyeztek, hogy gyermekeik révén erősíteni fogják intradinasztikus kapcsolataikat, ám azt nem konkretizálták, hogy mely utódokat kívánják összeházasítani. A császári trón és a dinasztia jövőjének kérdésében egészen az 1550-es évekig nem született végleges megegyezés, ezért a megfelelő frigy kiválasztása sokáig tartott, hiszen sem Károly, sem Ferdinánd nem akart olyan házasságot tető alá hozni, amely a saját utódaira nézve kedvezőtlen örökséggel kecsegtet. Ugyanakkor a két család közti kapcsolatok erősítése mindkét fél érdekét szolgálta. Spanyol részről pedig azért is kiemelt ügynek számított, mert a császárnak két leánya és csak egyetlen felnőttkort megért fiúutódja volt Fülöp infáns személyében, míg Ferdinánd királynak tizenhárom gyermeke közül három is fiú volt. Fülöp esetleges halála esetén a spanyol koronák nőági öröklése még nem is okozott volna problémát, ám a Dunai Monarchia államaiban és a Szent Római Birodalomban már annál inkább.⁷⁵ Ezért Ferdinánd és Károly a lehetőségeket gondosan mérlegelve végül Miksa főherceg és a császár másodszülött lánya, Mária infánsnő összeházasítása mellett döntöttek. Ezzel elérték, hogy az infáns idő előtti halála esetén a spanyol korona országai Mária örökségeként, míg a Dunai Monarchia és a császári cím Miksa révén egy kézben maradhassanak.⁷⁶

A császár mellett töltött időszak az udvartartás és az udvari kultúra szempontjából is éles váltást jelentett Miksa főherceg korábbi életmódjához képest. Jóllehet névleg V. Károly kíséretéhez csatlakozott, s ez alapján úgy tűnhetne, csak egyik fejedelem udvarából a másikba került, de valójában saját stábot kapott, amely kicsiben leképezte a kor uralkodói udvarát, és amelynek élén immár ő maga állt. Mindez annak ellenére is igaz, hogy a meghatározó udvarmesteri és kamarási pozíciókba kivétel nélkül V. Károly és Ferdinánd király kipróbált hívei kerültek, s így kapott utasításainak megfelelően alapvetően megszabták a főhercegi kíséret mindennapjait. Fontos megjegyezni, hogy Miksának trónörökösként a vizsgált időszakban nem elsősorban a feladatok személyes végrehajtását, hanem az irányítása alatt álló struktúra hatékony működtetését kellett elsajátítania. Az ehhez szükséges

⁷⁵ A Szent Római Birodalom *de iure* választómonarchia volt, *de facto* azonban III. Frigyes 1452-es megválasztásától kezdve a császári méltóságot a birodalom 1806-os feloszlatásáig a Habsburg-, illetve Habsburg–Lotaringiai-ház tagjai töltötték be.

⁷⁶ GUITMAN B., KÖRÖS Z., TÓTH F., B. SZABÓ J., 2019. 265–267.o.; SUTTER FICHTNER, 1976. 261–263.; SUTTER FICHTNER, 2001. 16–21.o.; RIGÓ, 2020. 300–302.o.; LIKTOR, 2020. 1–23.o.

mintákat a császár közvetlen környezetéből mind magára szedhette, majd ezeket saját uralkodói gyakorlatába is beemelhette. A tényleges elemeket nehéz beazonosítani e folyamatból, de az elsajátított tudás és a határozottság növekedése jól végig követhető a forrásokon, ezek alapján pedig kijelenthető, hogy V. Károly mellett sajátította el az uralkodói udvar működtetésének mesterfogásait.

ÖSSZEZÉS

Bár az általam vizsgált periódus Miksa pályafutásának egy korai szakasza (1544-ben a herceg még csak 17. életévében járt), azonban a legkevésbé sem elhanyagolható a későbbiek szempontjából. A patriarchális Habsburg családban és a központosítás felé haladó Dunai Monarchiában egy főherceg ritkán kerül az események sűrűjébe, a kiválasztott időszak éppen ebből a szempontból kiemelkedő jelentőségű. Figyelemmel követhetjük annak a folyamatát, ahogy a főherceg egy sokoldalú, hatalmas kapcsolatrendszer hol többé, hol kevésbé aktív résztvevőjévé válik. Bár Miksa évekkel később keserűen summázta, hogy az egyetlen dolog, amit a császár udvarában töltött idő alatt elsajátított, az a képmutatás művészete, egyik életrajzírója szerint az ifjú herceg többet tanult itt, mint amennyit valaha is beismert volna magának.⁷⁷ Ezekben az években megismerte a birodalom rendjeit, népeit, tájait, mindemellett olyan kapcsolatokat épített ki, amelyek jelentős része még császárságának idején is érezte relevanciáját.

A közvetlen szülői befolyás alól kikerülve és saját udvartartást kapva első kézből sajátíthatta el a kormányzás művészetét nagybátyja oldalán. A Francia Királyság és a schmalkaldeni szövetség ellen vívott háborúban olyan hadügyi és logisztikai jártasságra tett szert, amit később a magyarországi hadszíntéren kamatoztatni is tudott. A háborúkat kísérő diplomáciai játszmák részeseként elleste a külső hatalmakkal való kommunikáció kívánatos módját és a megfelelő imázs kialakításának fontosságát. Mindezek fényében Miksa főherceg császári kíséretben töltött tanulóéveit joggal nevezhetjük a diplomácia iskolájának.

⁷⁷ SUTTER FICHTNER, 2001. 13.o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Levéltári források

- HHStA OMeA Sr Hofstaatsverzeichnisse 181/21. Verordnung König Ferdinands I. für den Hofstaat des Erzherzog Maximilian auf dem Feldzug (mit Karl V. gegen Frankreich), 1544.05.31
- HHStA Hausarchiv (1438-1918) Familienkorrespondenz A/1. Konv. 4. Miksa levele V. Károlynak 1545. 08. 27.
- HHStA Hausarchiv (1438-1918) Familienkorrespondenz A 2. Konv. 2. Ferdinánd levele Miksának 1547. 02. 14.

Kiadott források

- ÁVILA Y ZÚÑIGA, LUIS DE (2022). A császár háborúja Németországban. Szerkesztette, fordította, a bevezető tanulmányokat írta: Guitman Barnabás. Budapest: Reciti.
- BRADFORD, WILLIAM (1850). Correspondence of the Emperor Charles V. London.
- LOSERTH, JOHANN (1896). Die Registratur Erzherzog Maximilians (Maximilians II.) aus den Jahren 1547–1551. Wien.
- MAMERANUS, NICOLAUS (1546). Catalogus omnium generalium, tribunorum, ducum primorumque totius exercitus Caroli V. Imp. Aug. & Ferdinandi Regis Roman. super rebelleis & inobedeinteis Germ. quosdam principes ac ciuitates conscripti anno 1546.
- ZWICHEM, VIGLIUS VAN (1877). Des Viglius van Zwichem Tagebuch des schmalkaldischen Donaukriegs. Szerkesztette, fordította, a bevezető tanulmányokat írta: August von Druffel. München.

Szakirodalom

- IFJ. BARTA JÁNOS (1996). „Napkirályok tündöklése.” Európa a 16–18. században. Debrecen.
- IFJ. BARTA JÁNOS (2009). Az itáliai háborúk (1494–1559). In Poór János (szerk.). A kora újkor története. 11–27.o.
- BIBL, VIKTOR (1929). Maximilian II, der rätselhafte Kaiser; ein Zeitbild. Hellerau in Dresden.
- BŮŽEK, VÁCLAV (2014). The Arrival of Habsburg Archduke Ferdinand of Tyrol to Bohemia and His Court. In James R. Palmitessa (szerk.). Between Lipany and White Mountain Essays in Late Medieval and

- Early Modern Bohemian History in Modern Czech Scholarship. 120–148.o.
- EVANS, ROBERT J. W. (1980). Rudolf II. Ohmacht und Einsamkeit. Graz–Wien–Köln.
- FAZEKAS ISTVÁN (2008). Besztercei Kretschmer Lőrinc székesfehérvári prépost, királyi nevelő. In G. Etényi Nóra; Horn Ildikó (szerk.). Portré és imázs. Politikai propaganda és reprezentáció a kora újkorban. Budapest: L'Harmattan. 63–71.o.
- FRANZL, JOHANN (1978). Ferdinand II. Graz–Wien–Köln.
- GUITMAN BARNABÁS (2014). Fejezetek a schmalkaldeni háború történetéből. Világtörténet 36(2), 295–317.o. Letöltés helye: https://tti.abtk.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/vilagtoritenet/vt_2014_2/guitman.pdf (Letöltve: 2021. 11. 01.)
- GUITMAN B., KORPÁS Z., TÓTH F., B. SZABÓ J. (2019). A magyarországi török várháborúk nemzetközi háttere, 1547–1556. Világtörténet 41(2), 253–293.o. Letöltés helye: <http://real.mtak.hu/94445/> (Letöltve: 2023. 03. 23.).
- HOLTZMANN, ROBERT (1903). Kaiser Maximilian II. bis zu seiner Thronbesteigung (1527–1564). Berlin.
- INGRAO, CHARLES W. (1982.) Josef I. Der vergessene Kaiser. Graz–Wien–Köln.
- KANNENGIESSER, PAUL (1891). Der Reichstag zu Worms vom Jahre 1545. Ein Beitrag zur Vorgeschichte des Schmalkaldischen Krieges. Strassbourg.
- KORPÁS ZOLTÁN (2008). Fiat unum ovile et unus pastor. V. Károly birodalomeszméje és annak megjelenési formái. In G. Etényi Nóra; Horn Ildikó (szerk.). Portré és imázs. Politikai propaganda és reprezentáció a kora újkorban. Budapest: L'Harmattan. 13–28.o.
- LIKTOR ZOLTÁN ATTILA (2020). Mégiscsak egy család a kettő? A Habsburg-ház „két ágának” egysége a 16. század derekán a családi egyezségek és végrendeletek tükrében – és ennek jelentősége a magyar alkotmánytörténet szemszögéből. Pázmány Law Working Papers (15). Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 1–24.o.
- PÁLFFY GÉZA (2016). A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században. Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.

- RIGÓ BALÁZS (2016). A 16. század három teoretikusa – avagy milyen a jó fejedelem? Összehasonlító forráselemzés a humanista államelmélet szemszögéből. *Themis*. 117–150.o.
- RIGÓ BALÁZS (2020). Essay on the Concept of Patriotism in the 16th Century in Early Modern Europe. In Michał, Gałędek (szerk.). *Miasto i państwo na przestrzeni dziejów. Studium historyczno-prawne. Księga Jubileuszowa z okazji czterdziestopięciolecia pracy naukowej oraz 70. urodzin Profesora Tadeusza Maciejewskiego*. Gdańsk: CH Beck Verlag. 297–322.o.
- RILL, BERND (1992). *Karl VI. Habsburg als barocke Großmacht*. Graz–Wien–Köln.
- RILL, BERND (1999). *Kaiser Matthias. Bruderzwist und Glaubenskampf*. Graz–Wien–Köln.
- SASHALMI ENDRE (2005). A nyugat-európai államfejlődés vázlata (1000–1700). II. rész. A modern állam kialakulása, 1450–1713. *Világtörténet* 27(1), 3–29.o.
- SPIELMAN, JOHN P. (1981). *Leopold I. Zur Macht nicht geboren*. Graz–Wien–Köln.
- SUTTER FICHTNER, PAULA (1975). Of Christian Virtue and a Practicing Prince: Emperor Ferdinand I and His Son Maximilian. *The Catholic Historical Review*. 61(3), 409–416.o. Letöltés helye: <https://www.jstor.org/stable/25019717> (Letöltve: 2022. 12. 04.)
- SUTTER FICHTNER, PAULA (1976). *Dynastic Marriage in Sixteenth-Century Habsburg Diplomacy and Statecraft: An Interdisciplinary Approach*. *The American Historical Review*. 81(2), 243–265.o. Letöltés helye: <https://www.jstor.org/stable/1851170> (Letöltve: 2022. 12. 04.). DOI azonosító <https://doi.org/10.2307/1851170>
- SUTTER FICHTNER, PAULA (1986). *Ferdinand I. Wider Türkennot und Glaubensspaltung*. Graz–Wien–Köln.
- SUTTER FICHTNER, PAULA (2001). *Emperor Maximilian II*. New Haven.
- VIROVECZ NÁNDOR (2015). Száműzetéstől főkapitányságig. Balassa Menyhárt és az erdélyi hatalomváltás (1549–1552). *Hadtörténelmi Közlemények* 128(1), 31–54.o.